

R
A
P
P
O
R
T

RAAP-RAPPORT 2629

Plangebied Kooger Kerk, Zuid-Scharwoude

Gemeente Langedijk

Een archeologische begeleiding

C
U
L
T
U
R
H
I
S
T
O
R
I
E

6500 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

200 na Chr.

1650 na Chr.

RAAP

Archeologisch Adviesbureau

RAAP-RAPPORT 2629

**Plangebied Kooger Kerk,
Zuid-Scharwoude**

**Gemeente Langedijk
Een archeologische begeleiding**

T.E. Porreij-Lyklema MA

Archeologisch Adviesbureau

Colofon

Opdrachtgever: Stichting Pieterskerk

Titel: Plangebied Kooger Kerk, Zuid-Scharwoude, gemeente Langedijk; een archeologische begeleiding

Status: eindversie

Datum: 5 maart 2013

Auteur: T.E. Porreij-Lyklema MA

Projectcode: SCKO3

Bestandsnaam: RA2629_SCKO3

Projectleiders: drs. K. Leijnse & T.E. Porreij-Lyklema MA

Projectmedewerkers: dhr. F. van der Wal & N.L.A. Conradi MA

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 53594

Autorisatie: drs. C.N. Kruidhof

Bevoegd gezag: gemeente Langedijk

ISSN: 0925-6229

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwenveldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2013

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van Stichting Pieterskerk heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in september 2012 een archeologische begeleiding uitgevoerd van de nieuwbouw aan de oostzijde van de Kooger Kerk te Zuid-Scharwoude, gemeente Langedijk. De voorgenomen bouwwerkzaamheden kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden in het plangebied verstoren. Het doel van een archeologische begeleiding (protocol opgraven) is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden die van belang is voor kennisvorming over het verleden. Door middel van de archeologische begeleiding (protocol opgraven) worden de archeologische resten *ex situ* behouden.

Tijdens de archeologische begeleiding is het onderzoeksgebied bijna geheel ontgraven tot circa 0,3 m -NAP, wat overeenkomt met circa 0,6-0,9 m -Mv. Op twee locaties is een smalle strook verdiept tot circa 0,9 m -NAP (ca. 1,5 m -Mv). Tijdens de archeologische begeleiding zijn geen archeologische vondsten, sporen en structuren aangetroffen. Er zijn geen vondsten verzameld. Het aangetroffen restant van het gesloopte 'lijkenhuisje', de skeletresten van na 1900 na Chr. en de grafsteen zijn conform PVE geborgen.

Met deze archeologische begeleiding is het onderzoek in het onderzoeksgebied afgesloten. Indien er in de directe omgeving van de Kooger Kerk (buiten de reeds archeologisch onderzochte gebieden) in de toekomst plannen zijn het gebied verder te ontwikkelen, dient bij de ontgraving opnieuw archeologisch onderzoek plaats te vinden.

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente Langedijk een selectiebesluit (contactpersoon dhr. F. Bons).

Inhoud

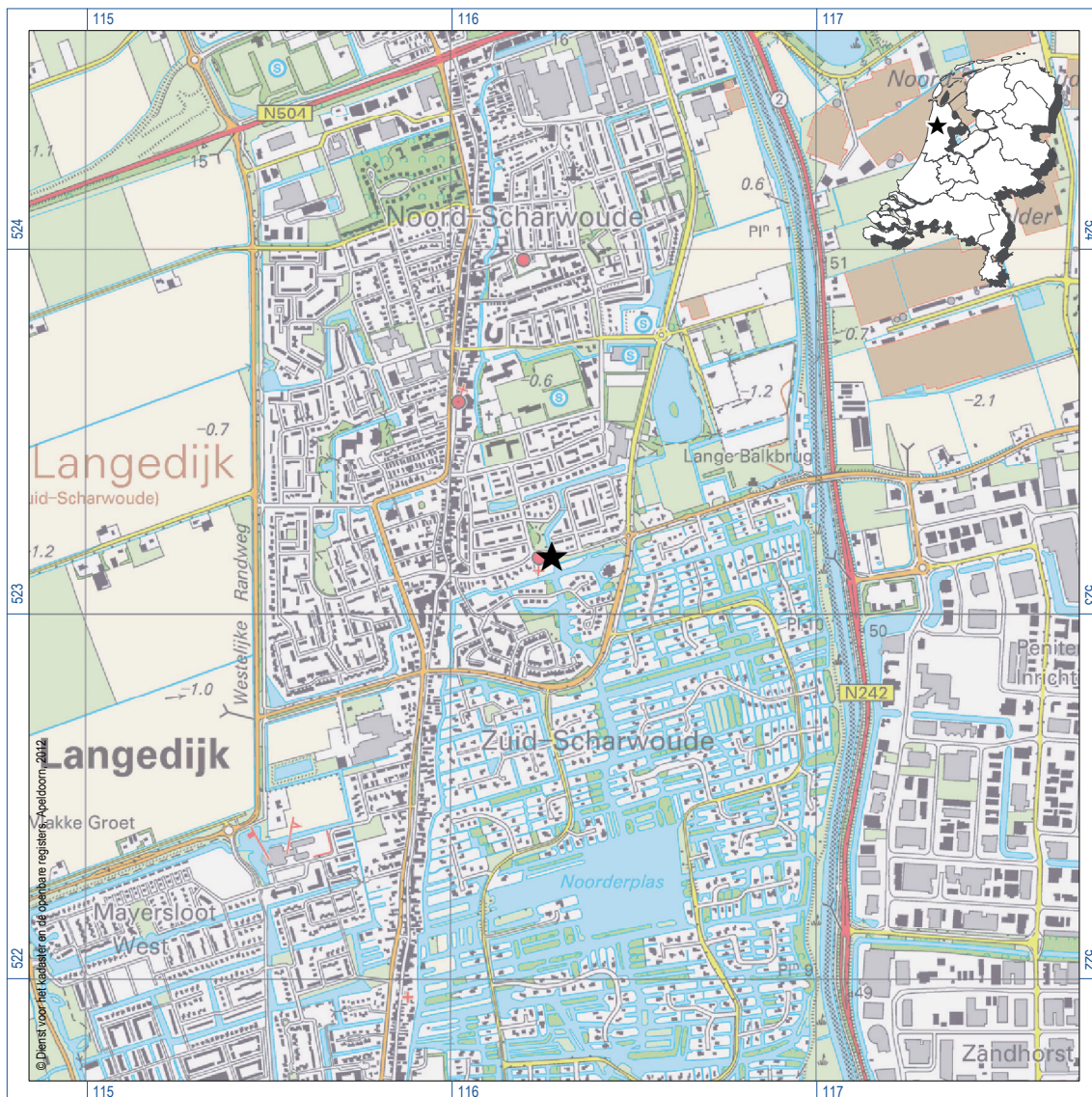
Samenvatting	4
1 Inleiding	6
1.1 Kader	6
1.2 Administratieve gegevens	8
2 Voorgaand onderzoek	10
3 Doel van het onderzoek	12
4 Methoden	13
5 Resultaten	16
5.1 Geologie en bodem	16
5.2 Grondsporen en structuren	16
5.3 Vondsten	16
6 Conclusies en aanbevelingen	18
6.1 Conclusies	18
6.2 Aanbevelingen	19
Literatuur	20
Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen	20
Bijlage 1: Sporenlijst	21

1 Inleiding

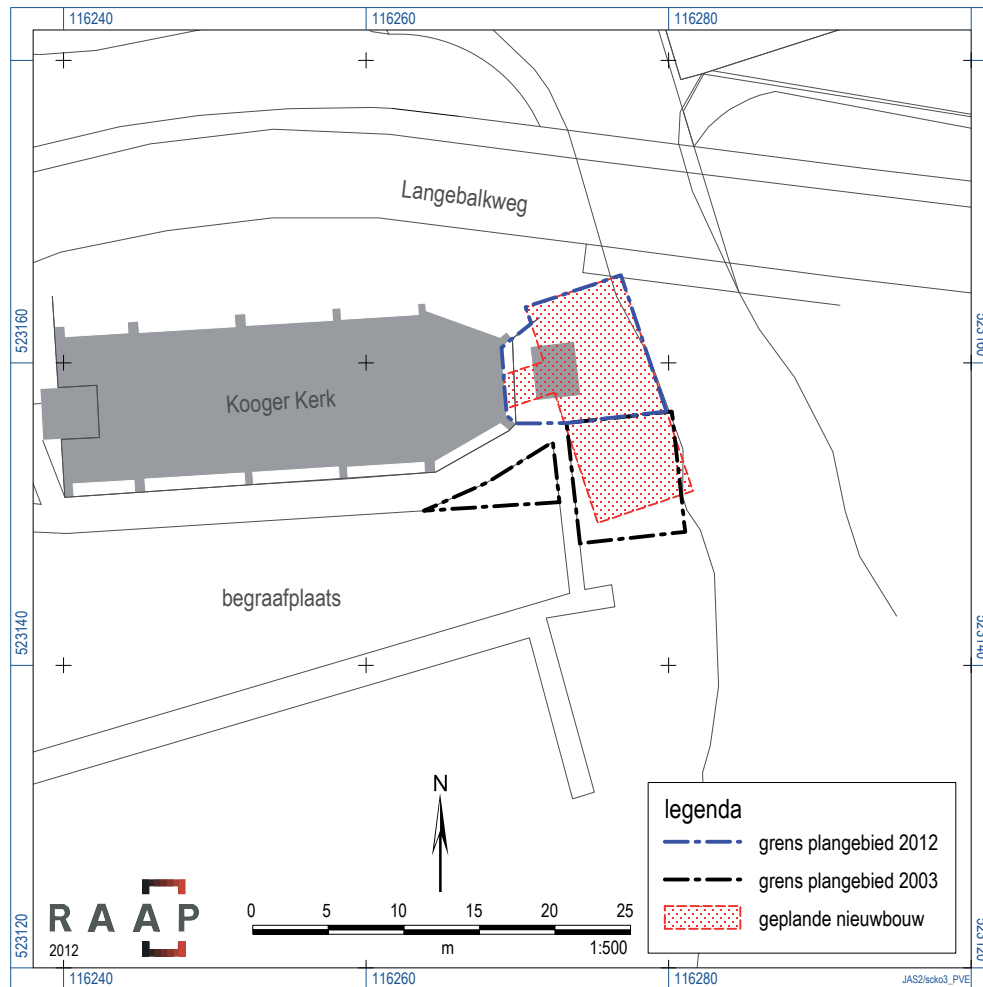
1.1 Kader

In opdracht van Stichting Pieterskerk heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in september 2012 een archeologische begeleiding uitgevoerd van de nieuwbouw aan de oostzijde van de Kooger Kerk te Zuid-Scharwoude, gemeente Langedijk (figuur 1). De voorgenomen bouwwerkzaamheden kunnen eventueel aanwezige archeologische waarden in het plangebied verstoren.

Het onderzoek was nodig vanwege nieuwbouw aan de oostzijde van de kerk (figuur 2). Alvorens de nieuwbouw plaatsvindt, zal het bestaande 'lijkenhuisje' worden gesloopt. Onder de nieuwbouw

Figuur 1. De ligging van het plangebied (zwarte ster); inzet: ligging in Nederland.

Figuur 2. Topografische uitsnede met de locatie van het plangebied en de geplande nieuwbouw. Tevens is de locatie van de archeologische begeleiding uit 2003 aangegeven (Leijnse, 2004).

worden kruipruimtes en funderingen aangelegd, waarbij ontgraven wordt tot circa 1,4 of 1,8 m -Mv (circa 0,9 tot 1,3 m -NAP). Daarnaast worden heipalen aangebracht tot circa 8 m -Mv (circa 7,5 m -NAP). Realisatie van deze plannen vormt een bedreiging voor de eventueel aanwezige archeologische waarden. Vanwege de huidige bebouwing was het niet mogelijk een inventariserend veldonderzoek uit te voeren in het onderzoeksgebied. Gezien het feit dat het plangebied binnen een archeologisch monument van hoge archeologische waarde ligt (CMA-code 19B-006; kerkterrein uit de Late Middeleeuwen), waarbij de te verwachten archeologische resten een belangrijke bijdrage leveren aan de bewoningsgeschiedenis van het gebied, is door de bevoegde overheid besloten tot een archeologische begeleiding (protocol Opgraven).

Het veldwerk is uitgevoerd op 13 september 2012. De uitwerking vond plaats tot half oktober 2012. Tijdens het onderzoek is op een prettige wijze samengewerkt met de contactpersoon van de Stichting Pieterskerk (dhr. J.A. Jong) en dhr. G. Alders (Cultuurcompagnie Noord-Holland).

Deze archeologische begeleiding is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm

Archeologische perioden			
Tijdperk		Datering	
Nieuwste tijd (=Nieuwe tijd C)		1795	
Nieuwe tijd	B	1650	
	A	1500	
Middeleeuwen	Laat	1250	
	Vol	1050	
	Vroeg	Ottoons	900
		Karolingisch	725
		Merovingisch laat	525
		Merovingisch vroeg	450
Romeinse tijd	Laat	270	
	Midden	70 na Chr.	
	Vroeg	15 voor Chr.	
Prehistorie	IJzertijd	Laat	250
		Midden	500
		Vroeg	800
	Bronstijd	Laat	1100
		Midden	1800
		Vroeg	2000
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850
		Midden	4200
		Vroeg	4900/5300
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450
		Midden	8640
		Vroeg	9700
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	12.500
		Jong B	16.000
		Jong A	35.000
Midden		250.000	
Oud			

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.

Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Zie tabel 1 voor de dateringen van de in dit rapport genoemde archeologische perioden.

1.2 Administratieve gegevens

Gemeente: Langedijk

Plaats: Zuid-Scharwoude

Plangebied: Plangebied Kooger Kerk

Onderzoeksgebied: locatie van de archeologische begeleiding binnen plangebied Kooger Kerk

Centrumcoördinaten: 116276/523158

RAAP-RAPPORT 2629

Plangebied Kooger Kerk, Zuid-Scharwoude, gemeente Langedijk; een archeologische begeleiding

ARCHIS-vondstmeldingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummer: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 53594

2 Voorgaand onderzoek

In 2003 is direct ten zuiden van het onderzoeksgebied een bureauonderzoek en een archeologische begeleiding uitgevoerd (Leijnse, 2004; zie figuur 2). Tevens is voorafgaand aan de archeologische begeleiding een Programma van Eisen opgesteld, waarbij aanvullende informatie over het plangebied is verzameld (Porreij-Lyklema, 2012). In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van deze onderzoeken.

Geologie en geomorfologie

De holocene afzettingen binnen het plangebied zijn marien van oorsprong. De afzettingen behoren tot de Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren op afzettingen van de Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Wormer. Volgens de oude benamingen waren dit de Afzettingen van Duinkerke III op Afzettingen van Duinkerke 0 op Afzettingen van Calais (Westerhoff e.a., 1987). Deze afzettingen liggen binnen het zogenaamde West-Friese estuarium, waarvan de toegang tot de Noordzee gevormd werd door het zeegat van Bergen. Omstreeks 1100 voor Chr. slibde het zeegat bij Bergen dicht en ontstond er op grote schaal veengroei. Dit veen is door ontginning in de Middeleeuwen weer grotendeels verdwenen. Voor de aanleg van de zeedijken kon het gebied regelmatig overstroomd worden (Formatie van Naaldwijk, Laagpakket van Walcheren; voorheen Afzettingen van Duinkerke III). In de 13e eeuw kwam hier grotendeels een einde aan door de aanleg van de West-Friese Omringdijk.

Historische gegevens

De oudste vermelding van de kerk te Zuid-Scharwoude stamt uit 1094 en is afkomstig van een in Utrecht bewaarde oorkonde waarop sprake is van een kapel in "Sudrekercha", het latere Zuid-Scharwoude. De oudste kerk was naar men aanneemt van hout of tufsteen gemaakt. Eind 12e eeuw werd daaraan een driezijdig koor toegevoegd. In de 15e eeuw kwam er een nieuwe bakstenen zaalkerk met een zware toren aan de westkant. De huidige kerk dateert uit 1819, de kerk werd volledig herbouwd op de oude funderingen. Op het kadastrale minuutplan 1811-1832 is de kerk aangegeven. Er zijn geen kaarten bekend waarop de voorgangers van de kerk zijn afgebeeld (www.watwaswaar.nl). In 1905 werd de inpandige toren gerealiseerd.

Over het algemeen waren tufstenen dorpskerken in de Friese kuststreken eenschepig en van bescheiden afmetingen, met breedten van 6 tot 10 m. Vóór de 11e eeuw werd overwegend met hout gebouwd. Voor de fundering van dergelijke kerken werd meestal schelpengruis toegepast om de slappe ondergrond te verstevigen (www.koogerkerk.nl).

Archeologie

Het plangebied ligt binnen een monumententerrein van hoge archeologische waarde (CMA-code 19B-006). Het betreft een kerkterrein dat dateert uit de Late Middeleeuwen. Tijdens archeologisch onderzoek in de kerk in 1981 werden onder de huidige kerk de resten van enkele voorgangers

aangetroffen, waarvan de oudste waarschijnlijk uit het laatste kwart van de 12e eeuw stamt (Halbertsma, 1983). Er zijn tijdens het archeologisch onderzoek geen resten gevonden van de kapel waar in 1094 sprake van was. Ook van een eventueel aanwezige houten voorganger zijn in de kerk geen sporen terug gevonden. De oudste resten zijn afkomstig van het koor dat aan het einde van de 12e eeuw werd aangebouwd.

Bij het delven van de funderingssleuven voor het bakstenen koor zijn de stoffelijke resten aan het licht gekomen van parochianen die vlak ten oosten van de eerste tufstenen dan wel houten 'capella' zijn begraven. De geraamten werden aangetroffen op circa 0,4 tot 0,45 m -NAP (www.koogkerk.nl).

Tijdens de archeologische begeleiding in 2003, direct grenzend aan de zuidkant van de huidige onderzoekslocatie, zijn graven aangetroffen (Leijnse, 2004). Het onderzoek heeft uitgewezen dat de aangetroffen graven, gezien het voorkomen van kunstgebitten, waarschijnlijk van na 1900 dateren en om deze reden niet behoudenswaardig zijn. De omliggende grond is verstoord. Onder de graven is een natuurlijk zandpakket aanwezig (behorend tot de Afzettingen van het Hauwert Complex) waarin geen vindplaatsen zijn aangetroffen (Leijnse, 2004).

Binnen 150 m ten westen van het plangebied is een vondstlaag uit de Nieuwe tijd aangeboord, waarbij onder andere aardewerk, glas en pijpensteel is aangetroffen (ARCHIS-waarnemingsnummer 428363). Uit de directe omgeving van het plangebied zijn verder geen archeologische vindplaatsen bekend.

Gespecificeerde archeologische verwachting

Er wordt verwacht dat zich op het kerkterrein nog archeologische resten in de ondergrond zullen bevinden. Het te onderzoeken gebied ligt direct ten oosten van de kerk (zie figuren 1 en 2). Het is mogelijk dat zich binnen het plangebied fundamenten van één of meerdere voorgangers van de kerk bevinden. De huidige kerk is echter op bestaande funderingen gebouwd. Tevens kunnen oude graven (ouder dan 1900 na Chr.) in het plangebied aangetroffen worden. De kans op het aantreffen van recentere graven (na 1900 na Chr.) wordt onwaarschijnlijk geacht, aangezien op de betreffende locatie in principe geen begravingen rond deze periode hebben plaatsgevonden.

Op basis van het bovenstaande gold bij aanvang van het veldonderzoek een hoge verwachting voor het aantreffen van archeologische waarden uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe tijd.

3 Doel van het onderzoek

Het doel van een archeologische begeleiding (protocol opgraven) is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee informatie te behouden, die van belang is voor kennisvorming over het verleden. Door middel van de archeologische begeleiding (protocol opgraven) worden de archeologische resten *ex situ* behouden. Daarnaast kan het onderzoek een bijdrage leveren aan verschillende onderzoeksthema's. Deze thema's staan, evenals de specifieke onderzoeksvragen geformuleerd in het PvE (Porreij-Lyklema, 2012).

Het onderzoek past binnen de volgende hoofdstukken uit de NOaA:

- hoofdstuk 13: Late Middeleeuwen, vroegmoderne tijd en het historische landschap van Holoceen Noord-Nederland (in het bijzonder § 3.6.4 en § 3.6.5)
- hoofdstuk 16: De Middeleeuwen en vroegmoderne tijd in West-Nederland

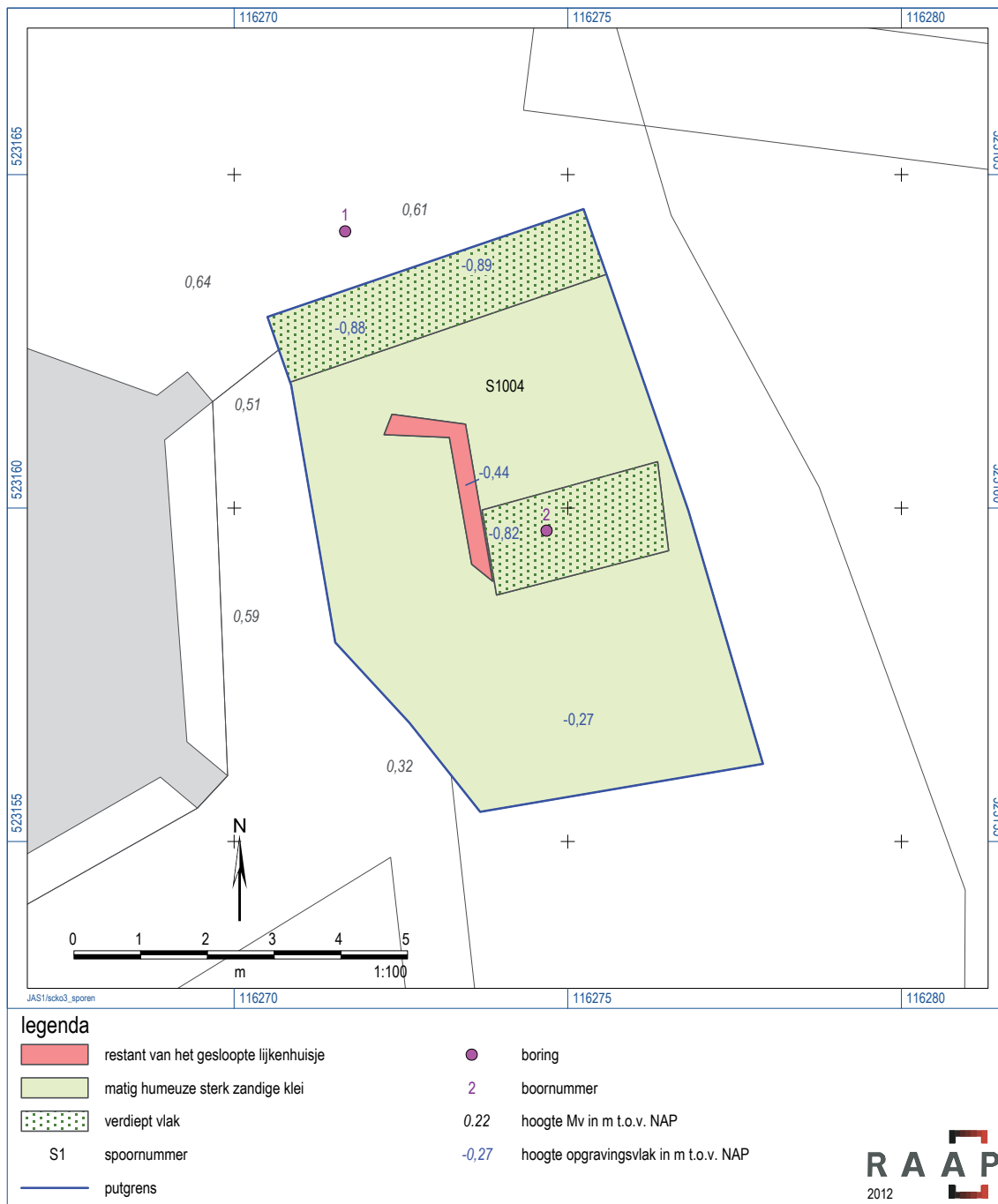
Door middel van de archeologische begeleiding (protocol opgraven) dienen de onderzoeksvragen, geformuleerd in het PvE, beantwoord te worden:

- In welke mate is de bodem in het plangebied verstoord?
- Is er aanvullende informatie met betrekking tot de reeds bekende bodemopbouw?
- Zijn er oude fundamenten van de kerk aanwezig? Zo ja, wat is hiervan de datering?
- Zijn er oude graven aanwezig (van vóór 1900 na Chr.)? Zo ja, wat is hiervan de datering?
- Wat is de conserveringsgraad (goed/slecht bewaard gebleven) van het aangetroffen antropogene botmateriaal?
- Wat is de sekse en de ouderdom geweest van de personen? Zijn er eventuele ziektes te herleiden uit de botanalyse?
- Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig? Wat is de vondstdichtheid/ruimtelijke verspreiding? Hoe is de conserveringstoestand? Wat is de typologische datering?
- Zijn archeologische grondsporen aanwezig? Zo ja, wat is hun aard, datering, diepteligging, kwaliteit (gaafheid en conservering) en ruimtelijke verspreiding?
- Geven de resultaten van de archeologische begeleiding aanleiding tot het doen van aanbevelingen voor verder onderzoek in (de directe omgeving van) het plangebied?

4 Methoden

Afmetingen opgravingsput

De opgravingsput is conform het PvE aangelegd. De put heeft een oppervlakte van circa 43 m² (figuren 2 en 3).

Figuur 3. Resultaten archeologische begeleiding (vlaktekening).

Figuur 4. Impressie van het veldwerk.

Opgravingsvlakken en profielen

In de opgravingsput is één vlak aangelegd (figuren 3 en 4). De bodem is machinaal, laagsgewijs ontgraven. Het vlak is grotendeels aangelegd op circa 0,27 m -NAP. Op twee locaties is vanwege toekomstige funderingen verdiept tot circa 0,89 m -NAP (zie figuur 3).

Voor de profielwanden zijn de volgende vlaknummers gereserveerd: 101 (noordprofiel), 102 (oostprofiel), 103 (zuidprofiel) en 104 (westprofiel). In de noordwand van de ontgraving is een profielopname gefotografeerd en gedocumenteerd (zie figuur 5).

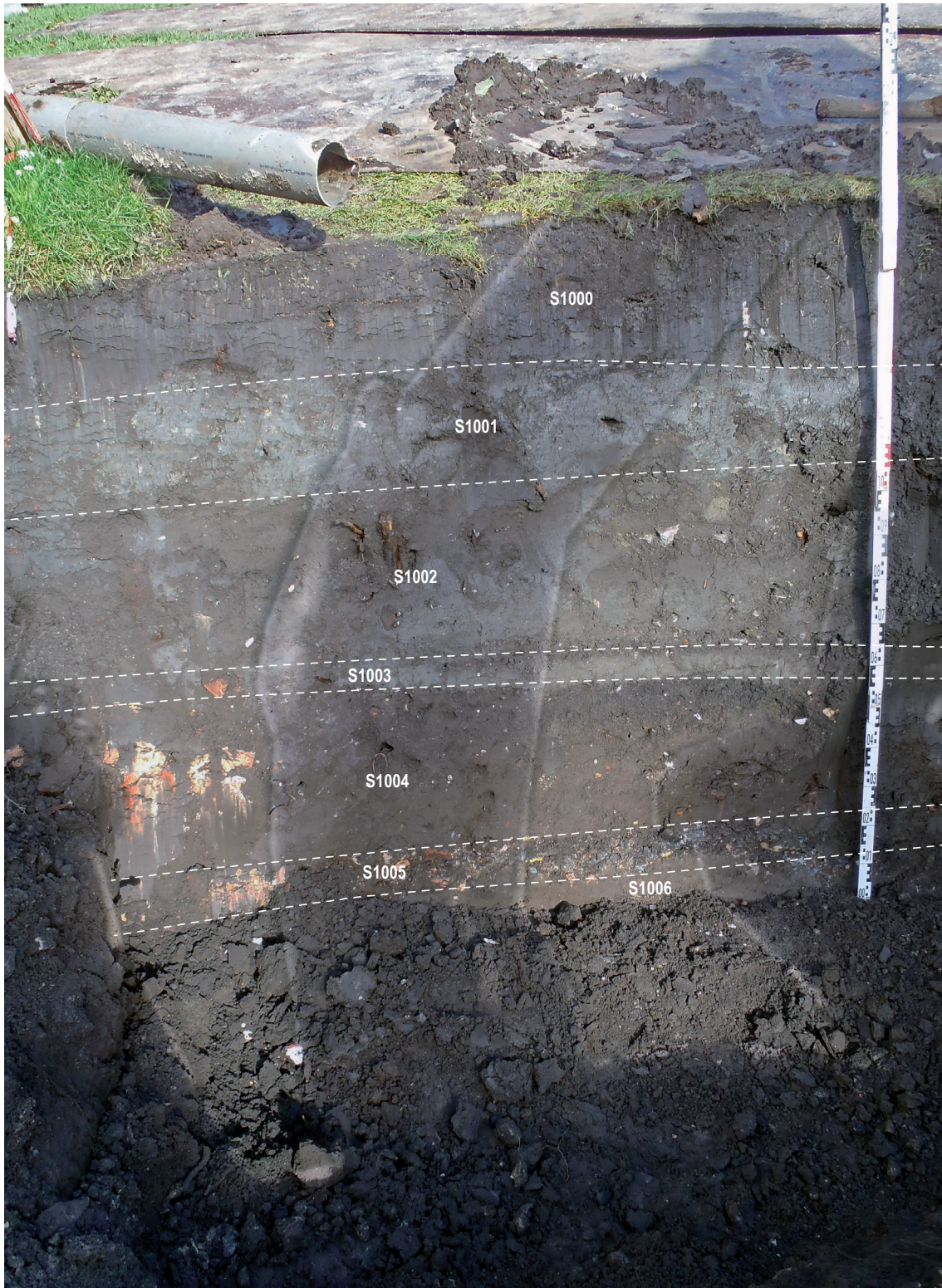
De exacte ontgraving binnen het plangebied, inclusief de hoogte van het aangelegde vlak, de maaiveldhoogtes, de locatie van het profiel en de boringen zijn met de RTK-GPS ingemeten (x-, y- en z-waarden).

Vondstmateriaal

Tijdens de archeologische begeleiding is geen archeologisch vondstmateriaal aangetroffen en verzameld. Tijdens het verdiepen is een klein restant van het gesloopte 'lijkenhuisje' aangetroffen (zie figuur 3) en zijn enkele skeletresten aangetroffen daterend van na 1900 na Chr. (zie § 5.3). De skeletresten zijn in opdracht van Stichting Pieterskerk conform PvE geborgen.

Afwijkingen en aanpassingen van de onderzoeksstrategie

Aangezien geen archeologische vondsten en sporen zijn aangetroffen tijdens de archeologische begeleiding is in overleg met de opdrachtgever en de bevoegde overheid besloten af te zien van het opstellen van een evaluatie- en selectierapport.

Figuur 5. Profiel. De donker gekleurde streep in het midden van het profiel is de schaduw van de giek van de machine.

5 Resultaten

5.1 Geologie en bodem

In de noordwand van de ontgraving is een profielopname gefotografeerd en gedocumenteerd (figuur 5). Het maaiveld op deze locatie bedraagt 0,65 m +NAP. In het profiel is duidelijk te zien dat de top van de bodem tot en met spoor 1002, tot circa 0,95 m -Mv/0,3 m -NAP (recentelijk) verstoord is. Deze verstoring is mogelijk te wijden aan de aanleg en/of ophoging van de ten noorden van het plangebied gelegen brug. Onder dit pakket is een afwisseling van vrij schone zandige klei op matig tot sterk humeuze, sterk zandige klei met puinresten aanwezig. Vlak 1 is aangelegd op een diepte van circa 0,27 m -NAP in een sterk zandig kleiig pakket met puinfragmenten (niet verzameld; S 1004). Onder dit pakket is in het profiel een puinlaag (S 1005) aanwezig met overwegend roodbakkend puin (niet verzameld). Mogelijk hangt dit puin samen met een voorganger van de huidige kerk, maar een recentere datering kan niet uitgesloten worden.

Vanaf het verdiepte vlak bij de profielopname is een controleboring gezet tot in de natuurlijke afzettingen (tot 2 m -Mv/1,35 m -NAP). De natuurlijke afzettingen zijn vanaf 1,85 m -Mv (1,2 m -NAP) aanwezig en bestaan uit lichtgrijze zwak zandige klei met enkele plantenresten. Deze afzettingen behoren tot de mariene afzettingen van het zogenaamde Hauwert-Complex (voorheen afzettingen van Duinkerke 0 en Calais IV).

Op de locatie van het tweede verdiepte vlak in het centrale deel van de opgravingsput is tevens een controleboring gezet tot in de natuurlijke afzettingen. Uit het boorresultaat is gebleken dat op circa 30 tot 85 cm onder het verdiepte vlak (circa 1,95 tot 1,65 m -NAP) een verrommeld pakket aanwezig is. De totale dikte betreft 55 cm. Mogelijk duidt dit pakket op de aanwezigheid van een oude sloot. Vanaf 85 cm onder het verdiepte vlak (1,65 m -NAP) zijn de natuurlijke afzettingen aanwezig. Er is geboord tot 2,82 m -NAP.

5.2 Grondsporen en structuren

Tijdens de archeologische begeleiding zijn geen archeologische sporen en structuren aangetroffen. Bij de aanleg naar vlak 1 is een klein restant van het gesloopte 'lijkenhuisje' aangetroffen (zie figuur 3). In totaal betrof het nog twee lagen bakstenen. De restanten zijn ingemeten en gefotografeerd. Vanwege het feit dat het 'lijkenhuisje' net voor de archeologische begeleiding is gesloopt (en dus niet behoudenswaardig is), zijn de bakstenen niet verzameld.

5.3 Vondsten

Tijdens de archeologische begeleiding zijn geen archeologische vondsten aangetroffen en verzameld. Naast puin- en baksteenfragmenten zijn op de grens met de opgravingsput van de archeolo-

Figuur 6. Grafsteen.

gische begeleiding in 2003 (Leijnse, 2004; zie figuur 2) wel enkele skeletresten aangetroffen. Deze skeletresten zijn onder andere op basis van een direct nabij gelegen grafsteen gedateerd na 1900 na Chr. De grafsteen was van mevr. Pietertje Nol (1870-19.. ; figuur 6). De skeletresten, alsmede de grafsteen zijn conform PVE (Porreij-Lyklema, 2012) geborgen en in opdracht van Stichting Pieterskerk herbegraven.

6 Conclusies en aanbevelingen

6.1 Conclusies

Het onderzoeksgebied is bijna geheel ontgraven tot circa 0,3 m -NAP, wat overeenkomt met circa 0,6-0,9 m -Mv. Op twee locaties is een smalle strook verdiept tot circa 0,9 -NAP (circa 1,5 m -Mv). Tijdens de archeologische begeleiding zijn geen archeologische vondsten, sporen en structuren aangetroffen. Er zijn geen vondsten verzameld. Het aangetroffen restant van het gesloopte 'lijkenhuisje', de skeletresten van na 1900 na Chr. en de grafsteen zijn conform PvE geborgen.

Gezien het feit dat de archeologische begeleiding minieme onderzoeksresultaten heeft opgeleverd, wordt geen aanvulling gegeven op de specifieke onderzoeksvragen uit de hoofdstukken van de NOaA, beschreven in het PvE.

De geformuleerde onderzoeksvragen in het PvE kunnen door middel van de archeologische begeleiding (protocol opgraven) beantwoord worden.

- *In welke mate is de bodem in het plangebied verstoord?*

De bodem in het onderzoeksgebied is tot zeker 0,95 m -Mv/0,3 m -NAP (recentelijk) verstoord. Deze verstoring is waarschijnlijk te wijten aan de aanleg en/of ophoging van de ten noorden van het onderzoeksgebied gelegen brug. Onder het verstoorde pakket is een afwisseling van vrij schone zandige klei op matig tot sterk humeuze, sterk zandige klei met veel puinresten aanwezig. Dit puin hangt mogelijk samen met een voorganger van de huidige kerk, maar een recentere datering kan niet uitgesloten worden.

In het centrale deel van het plangebied is van circa 1,95-1,65 m -NAP een verrommeld pakket aanwezig. Dit pakket betreft mogelijk de vulling van een oude sloot. De top van de natuurlijke afzettingen is tussen 1,2 m -NAP (noorden van het plangebied) en 1,65 m -NAP (centrale deel van het plangebied) aangetroffen.

- *Is er aanvullende informatie met betrekking tot de reeds bekende bodemopbouw?*

De archeologische begeleiding heeft geen aangrijpende wijzigingen met betrekking tot de reeds bekende bodemopbouw opgeleverd. De top van de natuurlijke bodemopbouw (Hauwert complex) in het onderzoeksgebied van de voorgaande archeologische begeleiding (Leijnse, 2004) ligt op circa 1,5 m -Mv. Dit ligt minder diep dan de natuurlijke afzettingen van onderhavig onderzoek, waarbij deze afzettingen rond 1,85 m -Mv (circa 1,2 m -NAP) aanwezig zijn. Een verklaring hiervoor is de aanwezigheid van een dieper verstoord pakket in onderhavig onderzoeksgebied. In vergelijking met het voorgaande onderzoek is in het onderzoeksgebied beduidend minder materiaal (onder andere skeletmateriaal van na 1900 na Chr.) in de bodem aanwezig.

- *Zijn er oude fundamenten van de kerk aanwezig? Zo ja, wat is hiervan de datering?*
Nee. Bij de aanleg naar vlak 1 is een klein restant van het gesloopte 'lijkenhuisje' aangetroffen. In totaal betrof het nog twee lagen bakstenen. Het 'lijkenhuisje' is net voor de archeologische begeleiding gesloopt (en is dus niet behoudenswaardig).

- *Zijn er oude graven aanwezig (van vóór 1900 na Chr.)? Zo ja, wat is hiervan de datering? Wat is de conserveringsgraad (goed/slecht bewaard gebleven) van het aangetroffen antropogene botmateriaal? Wat is de sekse en de ouderdom geweest van de personen? Zijn er eventuele ziektes te herleiden uit de botanalyse?*
Er is geen skeletmateriaal aangetroffen ouder dan 1900 na Chr.

- *Welke materiaalcategorieën zijn aanwezig? Wat is de vondstdichtheid/ruimtelijke verspreiding? Hoe is de conserveringstoestand? Wat is de typologische datering?*
Tijdens de archeologische begeleiding zijn geen archeologische vondsten aangetroffen en verzameld. De puinfragmenten en de bakstenen van het gesloopte 'lijkenhuisje' zijn niet verzameld. Er zijn enkele skeletresten en een grafsteen van na 1900 na Chr. aangetroffen. De skeletresten, alsmede de grafsteen zijn conform PvE (Porreij-Lyklema, 2012) geborgen en in opdracht van Stichting Pieterskerk herbegraven.

- *Zijn archeologische grondsporen aanwezig? Zo ja, wat is hun aard, datering, diepteligging, kwaliteit (gaafheid en conservering) en ruimtelijke verspreiding?*
Tijdens de archeologische begeleiding zijn geen archeologische sporen en structuren aangetroffen.

- *Geven de resultaten van de archeologische begeleiding aanleiding tot het doen van aanbevelingen voor verder onderzoek in (de directe omgeving van) het plangebied?*
Hoewel op onderhavige onderzoekslocatie geen archeologische resten aangetroffen zijn wil dit niet zeggen dat zich in de directe omgeving van het onderzoeksgebied geen archeologische vondsten en sporen in de ondergrond aanwezig kunnen zijn. Onderhavig onderzoek vormt geen aanleiding tot het doen van aanbevelingen voor verder onderzoek in het onderzoeksgebied. Echter indien er in de directe omgeving van de Kooger Kerk (buiten de reeds archeologisch onderzochte gebieden) in de toekomst plannen zijn het gebied verder te ontwikkelen, dient bij de ontgraving opnieuw archeologisch onderzoek plaats te vinden.

6.2 Aanbevelingen

Met deze archeologische begeleiding is het onderzoek in het onderzoeksgebied afgesloten. Indien er in en/of rondom de Kooger Kerk (buiten de reeds archeologisch onderzochte gebieden) in de toekomst plannen zijn het gebied verder te ontwikkelen, dient bij of voorafgaand aan de ontgraving opnieuw archeologisch onderzoek plaats te vinden.

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente Langedijk een selectiebesluit (contactpersoon dhr. F. Bons).

Literatuur

- Halbertsma, H.**, 1983. Zuid-Scharwoude, gemeente Langedijk. N.H. Kerk. *Jaarverslag van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 1981, p. 61.
- Leijnse, K.**, 2004. Plangebied begraafplaats Koogerkerk te Zuid-Scharwoude, gemeente Langedijk: een inventariserend archeologisch onderzoek. *RAAP-notitie* 537. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Amsterdam.
- Porreij-Lyklema, T.E.**, 2012. Programma van Eisen Archeologische begeleiding (protocol opgraven) Kooger kerk te Zuid-Scharwoude, gemeente Langedijk. *RAAP-Programma van Eisen* 1043. RAAP Archeologisch Adviesbureau, Weesp.
- Westerhoff, W.E., E.F.J. Mulder & W. de Gans**, 1987. *Toelichtingen bij de geologische kaart van Nederland 1:50.000, blad Alkmaar West (19W) en blad Alkmaar Oost (19O)*. Rijks Geologische Dienst, Haarlem.

Overzicht van figuren, tabellen en bijlagen

- Figuur 1.** De ligging van het plangebied (zwarte ster); inzet: ligging in Nederland.
- Figuur 2.** Topografische uitsnede met de locatie van het plangebied en de geplande nieuwbouw. Tevens is de locatie van de archeologische begeleiding uit 2003 aangegeven (Leijnse, 2004).
- Figuur 3.** Resultaten archeologische begeleiding (vlaktekening).
- Figuur 4.** Impressie van het veldwerk.
- Figuur 5.** Profiel. De donker gekleurde streep in het midden van het profiel is de schaduw van de giek van de machine.
- Figuur 6.** Grafsteen.
- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.
- Bijlage 1.** Sporenlijst.

Bijlage 1: Sporenlijst

spoor	kleur	textuur	inclusies	omschrijving
1000	donkerbruingrijs	matig humeuze sterk zandige klei	zand- en kleibrokken, enkel fragment puin	
1001	bruingrijs	zwak humeuze uiterst siltige klei	zandbijmenging, fragmenten puin	waarschijnlijk ophoging voor noordelijk gelegen brug
1002	bruingrijs	zwak humeuze sterk zandige klei	fragmenten puin	verstoord, waarschijnlijk door aanleg brug
1003	grijs	zwak zandige klei		stevig
1004	lichtgrijsbruin	matig humeuze sterk zandige klei	fragmenten puin	
1005	lichtgrijsbruin	matig humeuze sterk zandige klei	veel fragmenten puin	
1006	grijsbruin	matig humeuze sterk zandige klei	zandbrokken, enkel fragment puin	
1007	lichtgrijs	zwak zandige klei	enkele plantenresten	Hauwert-complex

